

Міністерство освіти і науки України  
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра соціології

**«ЗАТВЕРДЖУЮ»**

Проректор з науково-педагогічної роботи

\_\_\_\_\_

«\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2021 р.

## **НАСКРІЗНА ПРОГРАМА ПРАКТИКИ**

### **Соціальні технології**

навчання за освітньо-професійною програмою

рівень вищої освіти другий (магістерський) рівень вищої освіти

спеціальність 054 – Соціологія

освітня програма «Соціальні технології»

вид дисципліни обов'язкова

факультет соціологічний

2021-2022 навчальний рік

Наскрізню програму практики рекомендовано до затвердження вченою радою соціологічного факультету

30 серпня 2021 року, протокол № 10

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)

**Сокурянська Людмила Георгіївна** – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології

**Борисов Роман Ігорович** – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології

Програму схвалено на засіданні кафедри соціології

Протокол № 15 від 24 червня 2021 року

Заступник декана з навчальної роботи

В'ячеслав НІКУЛІН

Програму погоджено з гарантом освітньої програми «Соціальні технології»

Гарант освітньої програми  
«Соціальні технології»

Людмила СОКУРЯНСЬКА

Програму погоджено науково-методичною комісією соціологічного факультету

Протокол № 1 від 27 серпня 2021 року

Голова науково-методичної комісії  
соціологічного факультету

Юлія СОРОКА

## ВСТУП

Наскрізна програма практики складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки студентів рівня вищої освіти - другий (магістерський), спеціальності 054 - «Соціологія».

Практика є обов'язковим компонентом підготовки фахівців із вищою освітою. Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення у разі одержання необхідного обсягу практичних знань і умінь відповідно до стандартів освіти.

### 1. Опис практик

#### 1.1. Мета практик

Метою практики є формування та розвиток у студентів професійних компетентностей, оволодіння сучасними методами, формами організації праці, знаряддями праці їхньої майбутньої спеціальності. Проходження практики є суттєвою частиною підготовки майбутніх спеціалістів. Різні види практики є дуже важливими для навчального процесу. Загальною метою всіх форм практики, що передбачені навчальним планом соціологічного факультету, є набуття реального досвіду у сфері професіональних знань, забезпечення зв'язку між науково-теоретичною та практичною підготовкою студентів, отримання студентами початкового досвіду педагогічної та науково-дослідницької діяльності, формування у них творчого дослідницького підходу до роботи педагога та науковця, закріплення вмінь та навичок, отриманих студентами під час навчання на факультеті.

#### 1.2. Види практик

Курс	Назва практики	Кафедра, що забезпечує організацію	Тривалість практики	Семестр
1	Педагогічна практика	Кафедра соціології	3 тижні	2/2
2	Переддипломна практика	Кафедра соціології	3 тижні	3/3

#### 1.3. Основні завдання практик

Завдання практики на етапі її педагогічної складової є надання можливості використання отриманих у закладі вищої освіти знань, професійних умінь та навичок по розв'язанню конкретних навчальних і виховних завдань, сформувати у студентів психологічну готовність до роботи у вищому навчальному закладі; ознайомити студентів зі змістом навчальних курсів соціологічного факультету, а також сприяти оволодінню ними сучасними методами та формами педагогічної діяльності, інноваційними формами навчання; виховати у студентів потребу в безперервній педагогічній самоосвіті.

Переддипломна складова практика сприяє виробленню навичок формулювання теоретичних та практичних завдань дипломної роботи та їхнього розв'язання, навичок роботи як виконавця та організатора

соціологічного дослідження (соціолога, який працює у «полі», та соціолога-аналітика).

#### 1.4. Характеристика практик

Усі види практик є нормативними модулями

Курс	Назва практики	Кількість кредитів	Загальна кількість годин	Семестр	Форма контролю
1	Педагогічна практика	5	150	2/2	залік
2	Переддипломна практика	5	150	3/3	залік

1.5. Заплановані результати практик (рівень знань, умінь, навичок, яких студенти мають досягти на кожному етапі практики)

Згідно з вимогами Стандартів вищої освіти України (другий (магістерський) рівень, галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальність 054 «Соціологія»), студенти повинні набути такі компетентності та результати навчання.

##### **Загальні компетентності:**

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Здатність спілкуватися іноземною мовою за професійним спрямуванням.

ЗК3. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК4. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК7. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК9. Здатність розробляти проекти та управляти ними.

##### **Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:**

СК1. Здатність застосовувати сучасні соціологічні поняття, концепції та теорії для опису й пояснення соціальних явищ і процесів.

СК2. Здатність виявляти, діагностувати та інтерпретувати актуальні проблеми українського суспільства та світової спільноти.

СК3. Здатність проектувати соціальні дослідження, розробляти й обґрунтовувати їхню методологію.

СК4. Здатність до проведення самостійних досліджень, інтерпретації та впровадження їх результатів.

СК5. Здатність аналізувати емпіричні дані з використанням сучасних методів.

СК6. Здатність презентувати результати соціальних досліджень та соціальних проектів українською та іноземними мовами.

СК7. Здатність готувати звітні документи та наукові роботи за результатами соціальних досліджень.

СК8. Здатність дотримуватися у своїй діяльності норм професійної етики соціолога та керуватися загальнолюдськими цінностями.

##### **Освітньо-наукова програма**

СК9. Здатність використовувати класичні та сучасні концепції навчання та методики викладання у педагогічній діяльності.

СК10. Здатність презентувати результати наукових досліджень і готувати наукові доповіді та статті.

##### **Освітньо-професійна програма**

СК11. Здатність збирати з різних джерел, систематизувати та узагальнювати соціальну інформацію.

СК12. Здатність до моніторингу й оцінювання соціальних проектів та програм.

##### **Результати навчання:**

ПР1. Застосовувати сучасні соціологічні поняття, концепції, теорії та результати емпіричних досліджень для опису й пояснення соціальних явищ і процесів.

ПР2. Здійснювати діагностику та інтерпретацію актуальних проблеми українського суспільства та світової спільноти, причини їхнього виникнення та наслідки.

ПР3. Розробляти проекти соціальних досліджень та обґрунтувати їхню методологію.

ПР4. Вміти організовувати та проводити соціальні дослідження із використанням валідних та надійних методів.

ПР5. Аргументовано представляти власну думку, бути критичним та самокритичним у дискусіях з опонентами.

ПР6. Вміти аналізувати емпіричні дані з використанням сучасних методів.

ПР7. Представляти результати досліджень у письмовій та усній формах українською та іноземною мовами.

ПР8. Готувати звітні документи та наукові роботи за результатами соціальних досліджень відповідно до встановлених вимог.

#### **Освітньо-наукова програма**

ПР10. Викладати соціологічні та суміжні з ними дисципліни з використанням класичних і сучасних концепцій і методів навчання.

ПР11. Узагальнювати результати власних наукових досліджень у різних формах (тез, статей, доповідей, презентацій тощо).

#### **Освітньо-професійна програма**

ПР12. Вміти збирати, систематизувати та узагальнювати соціальну інформацію у професійній діяльності.

ПР13. Здійснювати моніторинг та оцінювання соціальних проектів та програм відповідно до наявних критеріїв.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів *педагогічного етапу практики*: знати категорії та концепції сучасної методики організації навчального процесу; вміти застосовувати відповідні методи у викладацькій практиці, аргументувати вибір засобів діяльності в залежності від навчального завдання, характеру аудиторії та специфіки навчального матеріалу; провести аудиторне заняття, організувати самостійну роботу студентів, провести діагностику та контроль знань та навичок.

На етапі *переддипломної практики* студенти повинні досягти таких результатів: знати науково-теоретичний матеріал з теми дипломної роботи (зміст монографій, статей); методiku проведення наукового дослідження; методи отримання соціологічної інформації; методи обробки соціологічної інформації; уміти планувати проведення наукового дослідження; аналізувати стан сучасної наукової проблеми; обирати методи та методики теоретичного та практичного дослідження; коректно використовувати методи наукового дослідження; аналізувати результати наукового дослідження; систематизувати й обробляти соціологічну інформацію; формувати звіт про проведення наукового дослідження; застосовувати на практиці теоретичні й практичні професійні знання; виконувати окремі практичні види робіт в межах діяльності базової організації; отримати навички роботи з першоджерелами; використання різних методичних прийомів наукового дослідження; аналізу та інтерпретації результатів наукової роботи; проведення емпіричного дослідження; формування звіту про проведenu наукову роботу.

## 2. Зміст практик

### 2.1. Педагогічна практика

Педагогічна практика проводиться без відриву від навчального процесу.

Термін практики - **3 тижні**

В умовах карантину педагогічна практика може проводитися як у змішаній (онлайн/офлайн) формі (лекційні заняття в онлайн, семінарські – в офлайн-режимі), так і виключно в дистанційному режимі.

Загальне керівництво практикою здійснюється викладачем кафедри соціології соціологічного факультету.

Перед початком практики кафедра проводить *установчу конференцію*, яка присвячується ознайомленню студентів з порядком проходження практики, правами та обов'язками студентів, змістом практики.

Зі студентами в обов'язковому порядку **проводиться інструктаж з техніки безпеки**, на якому пояснюються правила поведінки студентів під час їхнього перебування на практиці, правила охорони праці, техніки безпеки, безпеки життєдіяльності, виробничої санітарії та внутрішнього розпорядку кафедри. Студент, що не пройшов інструктаж з техніки безпеки, до проходження педагогічної практики не допускається.

Студент при проходженні практики *зобов'язаний*:

- виконувати завдання, передбачене програмою практики;
- підкорятися чинним у ЗВО правилам внутрішнього розпорядку;
- вивчити і суворо дотримуватися правил охорони праці та техніки безпеки на підприємстві.

З моменту зарахування студентів у період практики як практикантів на робочі місця на них поширюються правила охорони праці та внутрішнього розпорядку, що діють в освітньому закладі.

Для обліку виконаної роботи практикант веде *щоденник*, де фіксується вся робота за кожний день практики.

За підсумками проходження практики проводиться підсумкова конференція, до якої студенти готують *звіт і щоденник практики*. Практикант повинен надати *повідомлення про прибуття на практику та характеристику* з оцінкою своєї діяльності, складену безпосереднім керівником практики в організації.

Специфікою даної практики є можливість її проходження студентами без відриву від навчання. Студенту пропонується індивідуальне завдання, з описом задач і цілей практики і обсяг роботи, який студент повинен виконати під час практики під керівництвом керівника за місцем проходження практики.

Педагогічна практика студента оцінюється за дворівневою системою й враховується нарівні з іншими дисциплінами навчального плану.

Студент, який не виконав план практики, одержав негативну характеристику або незадовільну оцінку під час захисту звіту, вважається таким, що не виконав навчальний план.

Студенту, який не виконав план практики, у встановленому порядку надається право повторного проходження практики в терміни, визначені деканом факультету.

## 2.2. Переддипломна практика

Зміст переддипломної практики полягає у науково-дослідній роботі в умовах базової організації.

Науково-дослідна робота включає в себе:

- ознайомлення з науково-дослідною роботою кафедр соціологічного факультету та базових організацій;
- участь практикантів у розробці та реалізації планів науково-дослідної роботи кафедри;
- проведення емпіричного дослідження за темою магістерської роботи, обробка та аналіз отриманої соціологічної інформації.

Переддипломна практика включає три етапи: початковий, основний та заключний.

### **Початковий етап.**

- Участь у роботі установчої конференції.
- Ознайомлення з умовами роботи базової організації.
- Проходження інструктажу з техніки безпеки.
- Вивчення теоретичної літератури та літератури з методики наукового дослідження.
- Планування науково-дослідної роботи.

### **Основний етап.**

- Підготовка до написання дипломної роботи (завершення роботи над теоретичною частиною, розробка інструментарію дослідження, збір емпіричної інформації та її обробка).
- Проведення науково-дослідної роботи в межах дипломного проекту.
- Написання наукових статей сумісно з викладачами факультету (керівниками диплому).
- Консультації з керівником практики та персоналом базової організації.
- Виконання рекомендацій наукового керівника.

### **Заключний етап** (протягом тижня після закінчення терміну практики).

- Підготовка звіту про проведену роботу разом з керівником дипломного проекту.
- Участь у заключній конференції з переддипломної практики.

В умовах карантину переддипломна практика може проводитися як у змішаній (онлайн/офлайн формі) (наприклад, початковий та заключний етапи в офлайн-режимі, основний етап в онлайн режимі), так і виключно в онлайн-режимі на всіх етапах її проведення.

## **3. Вимоги до баз практик**

Основними базами педагогічної практики у ЗВО є Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, кафедри соціологічного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна (кафедра соціології, кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій, кафедра методів соціологічних досліджень, кафедра політичної соціології). Також базами педагогічної практики можуть бути інші соціогуманітарні факультети ХНУ імені В. Н. Каразіна та ЗВО м. Харкова, якщо з ними укладено угоду на проведення практики.

Основною базою переддипломної практики є кафедра соціології.

Базами практики також можуть виступати установи та організації, з якими у кафедрі соціології існує договір.

#### **4. Організація проведення та керівництво практиками**

Загальне керівництво *педагогічною практикою* здійснює відповідальний за педагогічну практику. Завдання керівника практики полягає у керівництві діяльністю студентів, забезпеченні можливості студентам виконувати план і завдання педагогічної практики, успішно контактувати з кураторами-керівниками на місці практики; забезпеченні зразками звітної документації, забезпеченні контролю засвоєння студентами навичок, отриманих під час практики.

Керівник практики від кафедри

- видає студентам індивідуальні завдання на практику;
- надає методичну допомогу студентам під час виконання ними індивідуальних завдань;
- проводить консультації;
- приймає захист звітів про практику у складі комісії, на підставі чого оцінює результати практики студентів.

Загальне керівництво *переддипломною практикою* здійснює відповідальний за переддипломну практику. До його обов'язків входить консультування студентів з різних питань організації переддипломної практики, збір, перевірка та аналіз звітів студентів про практику, написання звіту про результати практики.

Керівник практики сприяє виявленню і формулюванню проблеми дипломного дослідження, визначення напряму, об'єкту і предмету дослідження, висновків і пропозицій.



## **5. Підбиття підсумків практик, методи контролю та схема нарахування балів**

Після завершення практики студенти звітують про виконання програми та індивідуального завдання.

Форма звітності студента за практику – це подання звіту, підписаного й оціненого керівником бази практики в друкованому або в електронному вигляді в системі дистанційного навчання Університету.

Звіт разом з іншими документами, що передбачені робочою програмою практики (щоденник практики, характеристика та ін.), подається на рецензування керівнику практики від кафедри (груповому керівнику практики). Після доопрацювання та остаточного погодження з керівником практики від кафедри (груповим керівником) звіт у друкованому вигляді подається на захист.

Звіт має містити відомості про виконання студентом усіх розділів програми практики та індивідуального завдання, висновки і пропозиції, список використаних джерел тощо. Звіт оформлюється за вимогами, які встановлюються робочою програмою практики та методичними рекомендаціями відповідної кафедри.

Звіт захищається студентом у комісії, що призначається завідувачем кафедри. До складу комісії можуть входити: керівник практики від факультету, керівник практики від кафедри (груповий керівник), керівник практики від бази практики (у разі можливості) та інші.

Комісія здійснює оцінювання результатів практики студентів за дворівневою шкалою оцінювання у терміни, встановлені відповідним наказом про проведення практики.

Оцінювання результатів практики відбувається відповідно до принципів та критеріїв, передбачених робочою програмою практики.

### **Критерії оцінювання результатів педагогічної практики**

*90-100 балів* — звіт та щоденник практики представлено вчасно; всі питання у звіті розкрито повністю, логічно; повною мірою індивідуальне завдання виконано на високому рівні; захист звіту без зауважень; характеристика від керівника практики відмінна; немає зауважень до оформлення документів та додатків; студент продемонстрував високий рівень знань та практичних навичок.

*80-89 балів* - звіт та щоденник представлено вчасно; виконано всі завдання, але мають місце незначні помилки і зауваження; індивідуальне завдання виконано на достатньо високому рівні, до захисту немає суворих зауважень, характеристика практиканта від керівника практики позитивна; студент аргументовано викладає матеріал; практично немає зауважень до оформлення документів та додатків; студент одержав знання на практиці та має практичні навички.

*70-79 балів* — звіт та щоденник представлено невчасно; у звіті розкрито більшість питань, індивідуальне завдання виконано, але з окремими помилками і недоліками; оформлення і захист звіту на достатньо високому рівні; до оформлення та змісту додатків зауважень в цілому немає; характеристику керівника практики студент одержав позитивну.

*60-69 балів* - звіт та щоденник практики представлено невчасно; при відповідях на питання практичного характеру, були неточності; більшість завдань у звіті не розкрито, виконання індивідуального завдання носить формальний характер; звіт і щоденник оформлені недбало; є зауваження до оформлення та змісту додатків; характеристика від керівника практики в цілому задовільна.

*50-59 балів* - звіт та щоденник представлено невчасно; студент непереконливо відповідав на питання; всі завдання виконано формально, звіт і щоденник практики оформлені недбало; є зауваження до оформлення та змісту додатків; при захисті звіту студент не продемонстрував знання, вміння та навички, необхідні для майбутньої професійної, зокрема педагогічної діяльності; характеристика від керівника практики задовільна.

*1-49 балів* - звіт та щоденник не представлено, або представлено невчасно; документи не відповідають змісту, завданням практики; є суттєві зауваження до оформлення та змісту документів і додатків; студент майже не орієнтується у звіті; практичні навички та компетенції не сформовані.

Сумарна оцінка за педагогічну практику виставляється за такою схемою:

Поточний контроль та самостійна робота				Залік (виступ на підсумковій конференції)	Сума
Пробне заняття	Залікове заняття	Написання щоденника та звіту	Разом		
20	20	20	60	40	100

### **Критерії оцінювання результатів переддипломної практики**

*90-100 балів:*

- практика проведена на високому науково-методичному рівні;
- раціонально використовувалися методи наукового дослідження;
- продемонстровано самостійність та дисциплінованість в організації роботи;
- виявлені глибокі теоретичні знання з теми дипломної роботи;
- своєчасно представлений звіт про виконану роботу.

*70-89 балів:*

- практика проведена на високому науково-методичному рівні;
- успішно вирішені, але з відхиленнями у часі, окремі завдання;
- допущено незначні помилки у проведенні дослідження;

*60-79 балів:*

- допущено незначні помилки в реалізації завдань;
- недостатньо ефективно використання методів та прийомів дослідження;
- низький рівень практиканта
- звіт представлений невчасно.

*50-59 балів:*

- звіт представлений невчасно;
- звіт оформлено недбало;
- не продемонстровано достатній рівень знання з теми дипломної роботи, в тому числі базової літератури.

*менше 50 балів:*

- допущення складних та серйозних помилок під час виконання дослідження;
- недисциплінованість під час проходження практики;
- звіт не представлено.

Сумарна оцінка за переддипломну практику виставляється за такою схемою:

Поточний контроль та самостійна робота			Сума
1 етап	2 етап	3 етап	
<b>15</b>	<b>60</b>	<b>25</b>	<b>100</b>

Студента, який не виконав програму практики, відраховують з Університету.

Підсумки практики обговорюються на засіданні кафедри та розглядаються на засіданнях вченої ради соціологічного факультету.

### ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Сума балів за всі види діяльності протягом практики	Оцінка для дворівневої шкали оцінювання
90–100	зараховано
70–89	
50–69	
1–49	не зараховано

## 6. Рекомендована література

1. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 08.04.93 № 93 / Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>
2. Положення про організацію навчального процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна. Харків, 2016. URL: <http://www.univer.kharkov.ua/docs/work/polozh-osvit-pro.rar>
3. Положення про систему запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових та навчальних працях працівників і здобувачів вищої освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. URL: [http://www.univer.kharkov.ua/docs/antiplagiat\\_nakaz\\_polozhennya.pdf](http://www.univer.kharkov.ua/docs/antiplagiat_nakaz_polozhennya.pdf)
4. Закон України Про наукову і науково-технічну діяльність від 13.12.1991 № 1977-XII / Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>
5. Закон України Про вищу освіту від 01.07.2014 № 1556-18 / Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
6. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти в Україні. Історія. Теорія. Київ, 1998.
7. Браймен А. Методы социологических исследований. Группы, организации и бизнес ; пер. с англ. Харків, 2012. 776 с.
8. Горбач А.Н., Ковалева И.Д., Редько О.А., Сорока Ю.Г. Нетрадиционные методы преподавания социологии : учебное пособие / под общей редакцией проф. И.Д. Ковалевой. Харьков, 2001.
9. Зоська Я., Стаднік А., Євсєєва К. Методика викладання соціологічних дисциплін для студентів спеціальності «231- Соціальна робота»:- Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.2021.№1(48).
10. Іванов А.Ю. Методична розробка «Впровадження інноваційних методів роботи на заняттях із соціології.- Кривий Ріг: Криворізький технічний коледж. 2018.
11. Конверський А.Є., Лубський В., Горбаченко Т., Бугров В., Кондратьєва І., Руденко О., Юштин К. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Київ, 2010. 352 с.
12. Малахова Ж. Д. Методи викладання соціології : навч.-метод. посіб. Запоріжжя, 2001.
13. Малес Л.В. Методика викладання соціології у вищій школі. Робоча навчальна програма. КНУ імені Тараса Шевченка. 2017.
14. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник / Авт. уклад. О.В. Малихін, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьєва, Г.І. Матукова. Київ, 2014. 260 с.
15. Методичні рекомендації з підготовки рефератів, есе, курсових, дипломних і магістерських робіт для студентів соціологічного факультету / Укладачі: В. М. Ніколаєвський, І. І. Шеремет, А. Д. Литовченко. Харків. URL: [http://www.sociology.kharkov.ua/socio/docs/metod\\_books/metod\\_rekom.pdf](http://www.sociology.kharkov.ua/socio/docs/metod_books/metod_rekom.pdf).
16. Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в контексті євроінтеграції: монографія (рукопис) / Б.А. Воронкова, М.А. Дебич, Н.М. Дем'яненко та ін.; За заг. ред. Г.В. Онкович. Київ, 2014. 326 с.
17. Петров Э.Г., Радванская Л.Н., Шаронова Н.В. Современные технологии обучения в высшей школе: Книга для молодых преподавателей и аспирантов : учеб. пособие. Харьков, 2007.
18. Социология в аудитории: искусство коммуникации : научно-методическое пособие для преподавателей / редкол.: И.Д. Ковалева, Ю.Г. Сорока. Харьков, 2004. 266 с.
19. Социология в аудитории: искусство преподавания : сборник научно-методических материалов / редкол.: И.Д. Ковалева, В.Н. Николаевский. Харьков, 2003. 303 с.

20. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.
21. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. Москва : Омега-Л, 2007. 567 с.
22. Яремчук С.С. Методика викладання соціології і соціально гуманітарних дисциплін: навчальний посібник.- друге вид., перероблено і доповнено/ С.С.Яремчук.- Чернівці: Чернівецький національний університет, 2016.-296с.

### **Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення**

1. Офіційний сайт Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. URL: <http://www.univer.kharkov.ua>
2. Офіційний сайт соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. URL: <http://socio.karazin.ua/>
3. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 08.04.93 № 93 / Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>
4. Положення про організацію навчального процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна. Харків, 2016. URL: <http://www.univer.kharkov.ua/docs/work/polozh-osvit-pro.rar>
5. Положення про систему запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових та навчальних працях працівників і здобувачів вищої освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна URL:[http://www.univer.kharkov.ua/docs/antiplagiat\\_nakaz\\_polozhennya.pdf](http://www.univer.kharkov.ua/docs/antiplagiat_nakaz_polozhennya.pdf)
6. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-18 / Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Що потрібно знати про плагіат: посібник з академічної грамотності та етики для «чайників» / Східноукраїнський фонд соціальних досліджень; укладач О. О. Гужва. Режим доступу: [http://fond.sociology.kharkov.ua/images/docs/academ\\_cult/books\\_ac-gr.pdf](http://fond.sociology.kharkov.ua/images/docs/academ_cult/books_ac-gr.pdf)